

ՄԱՐԴԱԿԵՆՏՐՈՆ ԳՈՅԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՅՐԱՄՈՒՏԸ. ՀԵՏԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐԴԸ

ՕՎՍԱՆՆԱ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ *
Երևանի պետական համալսարան

Մարդու ստեղծագործական կարողությունների և մարդկության հոգևոր ու բարոյական առաջընթացի անհամամասնական զարգացման հետևանքով ժամանակակից մարդու կյանքի բարոյական համատեքստը «շագրենու կաշվի» նման սկսել է մաշվել ու փոքրանալ: Խնդիրն այն է, որ հետարդիականության դարաշրջանի գիտությունն ու տեխնոլոգիական նորագույն նվաճումները ոչ միայն հիմնովին փոխել ու փոխում են մարդու կենսագործունեության երբեմնի գոյաբանական կարգի առարկայական հիմունքները, այլև մարդու էությունն ու բնույթը, ոչ միայն նրա մարմինը, այլև բարոյական ընկալումներն ու հոգևոր ներաշխարհն ընդհանրապես: Մարդու այդ նոր տեսակը այլևս մարմնական եզակիություն չէ, քանի որ գենետիկայի մակարդակում ձևափոխված և մեր ժամանակների գերմարդուն ներկայացնող կենսաբանական ու տեխնիկական օրգանների այդ խառնուրդը (կիբորգ) այլևս չի արտահայտում բնական մարդու էությունը (սամոստ) և վերածվում է տեխնիկապես փոխարինելի կազմավորման:

Ավելին, նյութական անհագուրդ պահանջումների բավարարմանը միտված սպառողական մեր աշխարհում մարդն այլևս գնահատվում ու կարևորվում է տնտեսական բարգավաճմանը նպաստելու «արդյունավետության» տեսանկյունից: Մի անհերքելի ու մտահոգիչ իրողություն, ինչը պահանջում է նորովի իմաստավորել մարդու սոցիալական գոյաբանության հոգևոր համատեքստի կառույցը մարմնավորող հաստատունների (սոցիալականություն, բարոյականություն, կյանքի իմաստ, կատարելություն, մարդասիրություն) փոխակերպումների ընթացքն ու հետևանքները:

Բանալի բառեր – *ապակենսաբանականացում, տեխնածին կեցություն, «սոցիալականի մահը», գերմարդ, կիբեռնետիկական անմահություն, տրանսհումանիզմ, հետմարդ*

* **Օվսաննա Նահապետյան** – ԵՊՀ փիլիսոփայության պատմության, տեսության և տրամաբանության ամբիոնի ասիստենտ

Овсання Нагапетян – ассистент кафедры истории, теории философии и логики ЕГУ

Ovsanna Nahapetyan – Assistant at YSU Chair of History and Theory of Philosophy and Logic

Էլ. փոստ՝ onahapetyan@ysu.am. <https://orcid.org/0000-0001-5201-4736>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 17.01.2025

Գրախոսվել է՝ 27.01.2025

Հաստատվել է՝ 14.03.2025

© The Author(s) 2025

Կյանքի կազմակերպման յուրաքանչյուր մշակույթ նախագծում է սոցիալական մի տարածություն, որտեղ էլ հենց ձևավորվում է մարդկային ինքնության կառուցվածքն ու մարդու սոցիոմշակութային տեսակը: Այլ կերպ ասած՝ մարդը պատմական հանգամանքների թելադրանքով նախագծված «կազմավորում» կամ «ստեղծագործություն» է և մարմնավորում է տվյալ ժամանակաշրջանի մշակութային ոգին: Բայց այդ պարագայում անգամ հնարավոր «շեղումները» լիովին բացառված չեն, և պատմական այս կամ այն դարաշրջանում մարդու «լուսանցքային» տեսակի գոյությունը ինքնին վկայում է, որ հատկապես մեր օրերում մշակույթի սահմանադիր իրավասությունների բնույթը հարաբերական է, և ցանկացած սահման հարաբերական է¹: Ավելին, թեև կատարելության ձգտումը սոցիալականությունը բնութագրող հիմնարար հատկանիշներից է, բայց այդ ճանապարհին մարդուն բաժին հասած փորձությունների ընթացքն ու վերջաբանը խնդրահարույց են: Բանն այն է, որ յուրաքանչյուր քաղաքակրթական ու մշակութային նվաճում առաջադրում է մարդու ինքնահաղթահարման ու ինքնագերազանցման սոցիալական գոյաբանության մի համատեքստ, որում կատարելության կարելի է հասնել ոչ միայն ներսից՝ հոգևոր կամ բարոյական աճի միջոցով, այլև տեխնոլոգիական այնպիսի միջամտություններով, որոնք կարող են փոխակերպել մարդու կյանքը, մարմինն ու միտքը: Ինչպես ասում են՝ մարդկային կեցությունը «բացասող» գոյաբանություն է, ինչի շնորհիվ մարդը կարող է իր իսկ ուժերով ժխտել կամ վերափոխել իր ինքնությունը և դառնալ այն, ինչ նախկինում չէր: Հակառակ պարագայում՝ նա այդպես էլ կմնար սոսկ ֆիզիկական մարմին²: Փաստորեն մարդն ի սկզբանե պարադոքսալ էակ է եղել հենց այն պատճառով, որ չէր կարող մարդ դառնալ մնալով սոսկ որպես ֆիզիկական կազմավորում (մարմնականություն), բայց և չէր կարող դեն շարտել ֆիզիկականի (մարմնականության) շրթաները առանց իրեն կենդանական վիճակի հասցնելու: Վիճակի պարադոքսալությունն այն է, որ բնական սահմանափակությունները հաղթահարելու նպատակով գործադրված ջանքերի արդյունքում մարդն ակամա հայտնվում է մեկ այլ, հնարավոր է ավելի անհաղթահարելի նյութական կախվածության մեջ: Մի իրավիճակ, երբ գիտական ու տեխնոլոգիական նվաճումների շնորհիվ կենսաբանական մարմնի «բարեփոխումների» արդյունքում մարդու սոցիալականությունը զրկվում է սուբյեկտիվությունից և հայտնվում աշխարհում «արկանված» և իր վերահսկողությունից դուրս ու ինքնավար գոյաբանական մի նախագծում, որտեղ սահմանադիր իրավասություններ ունեցողն այլևս մարդասիրական «թուլություններից» ձերբագատված տեխնոլոգիական կեցություն է: Ավելին, ակնկալվում է, որ սոցիալականի այս նոր դրսևորումներում մարդու

¹ St' u **Делез Ж.** Тысяча плато: Капитализм и шизофрения. М., 2010, էջ 397:

² St' u **Кожев А.** Диалектика Реального и феноменологический метод у Гегеля. В кн. «Идея смерти в философии Гегеля». М., 1998, էջ 47:

կենսաբանական մարմինը տեխնոլոգիական միջամտությունների և փորձարկումների արդյունքում կարող է ընդդիմանալ բնության դրվածքին, «չեղարկել» մահկանացու լինելու «դատավճիռը» և ձեռք բերել գոյության նոր, ոչ կենսաբանական ձև³: Այն, որ գիտատեխնիկական հեղափոխության ամեն հաջորդ ալիք էապես ընդլայնում է մարդու հնարավորությունների հորիզոնը, և նա հետզհետե «գերմարդու» կերպարանք է ստանում, անվիճելի իրողություն է, բայց անվիճելի է նաև, որ տեխնոլոգիական այդ «բարենորոգումների» արդյունքում «կյանքը սկսում է ծառայել ամենուր գործող մեքենայականին»⁴: Բայց մարդու «կերպարանափոխման» այս էվոլյուցիան հավանաբար անխուսափելի է, որովհետև սոցիոմշակութային զարգացման արդյունքում նրա կենսաբանական տեսակը թեև հասել է լուրջ հաջողությունների, բայց շարունակում է մնալ անկատար և բնածին սահմանափակումներով էակ, ով, սակայն, օժտված է ինքն իրեն հաղթահարելու և գերազանցելու գործությամբ և ցանկության դեպքում կարող է հիմնովին այլակերպվել ու իրենով կանխորոշել մարդաբանական ու արժեքաբանական հետագա «իրադարձությունների հորիզոնը»⁵:

Մարդկային կյանքը կազմակերպված ու կանոնակարգված կեցություն է, որի դրվածքից էլնելով կարելի է մոտավոր պատկերացում կազմել մարդու «մարդկայնացման» ու կեցությունից նրա կախվածության չափի մասին: Ի սկզբանե գոյության բավարար հիմունքի պակաս ունեցող մարդու էկզիստենցիալ ճակատագիրը ամփոփված է կեցության սահմանափակումների հաղթահարման պատմության մեջ: Այդ պատմության առաջին, գոյաբանական իմաստով բախտորոշ փուլում մարդու տիպական կերպարը ներկայացնողը ամեն հաջորդ պահին գոյության արտուրդը ներքնապես ապրող այն Միզիփոսն էր (Կամփո), ով ամեն ձախողումից հետո համառորեն շարունակում էր սարն ի վեր քարշ տալ կեցության բեռը, քանի որ հյուսված էր կեցության մեջ և ենթակա էր նրան: Բայց, ինչպես ասում են, կյանքի էվոլյուցիան շարունակական է, և Միզիփոսի համառության մեջ արդեն իսկ մարդակենտրոն աշխարհ ստեղծելու ենթատեքստ կար: Բոլորովին էլ պատահական չէ, որ հետագա ժամանակներում ընդլայնվում են մարդու գործունեական հմտություններն ու իրավասությունները, և վերափոխված «Միզիփոսը» աստիճանաբար գերիշխանություն է հաստատում կեցության վրա և իր գոյության պայմանները դարձնում է **«ենթարկված կեցություն»**: Փաստորեն քաղաքակրթությունը հերթական անգամ հրապարակ է նետել մարդու մի նոր տեսակ, ով թեև ազատվել է կեցության բեռը սարն ի վեր գլորելու անհրաժեշտությունից, բայց դեռ **հանդուրժում է** կեցության «հարևանությունը»: Սակայն, ի մի բերելով մարդաբանական

³ St' u **Дубровский Д. И.** Человек и компьютер: новая реальность // **Дубровский Д. И.** Сознание, мозг, искусственный интеллект. Сб. статей. М., 2007, էջ 232:

⁴ **Jünger F. G.** Die Perfektion der Technik. Maschine und Eigentum. Frankfurt am Main, 1949, p. 44.

⁵ St' u **Huxley Julian**, In New Bottles for New Wine. London, 1957, էջ 17:

փոխակերպումների ներկա միտումները, կարելի է ասել, որ մարդու և կեցույթյան միջև հաստատված այս «զինադադարը» խիստ ժամանակավոր է, քանի որ հետարդիականության մեր ժամանակներում ձևավորվում է գերմարդու հավակնություններ ունեցող մարդու մի նոր տարատեսակ, ով ոչ միայն ուզում է լիովին մոռանալ իր «սիզիփոսյան» տանջալի անցյալը, ով այլևս ոչ միայն չի հանդուրժում կեցության «հարևանությունը» և ուզում է վերջնականապես թոթափել կեցության բեռը, այլև մարդկային ու կեցութենականի հարաբերակցման անհրաժեշտություն այլևս չի զգում, քանի որ նրա աշխարհայացքում կեցությունն ավելորդ է: Գերմարդու հավակնություններ ունեցող այս նոր մարդու առանձնահատկությունը հենց այն է, որ նվաճում ու արմատախիլ է անում ոչ միայն իր շուրջը եղած կեցութենական-գոյական դրսևորումները կամ, այլ կերպ ասած, սեփական կյանքի երկրային գոյության պայմանները, այլև իր իսկ էկզիստենցիալ-կենսական ակունքները (սեռ, ծնունդ, մահ, տառապանք և այլն):

Կարելի է ասել, որ մարդու մարդաբանական այս տեսակի ոչ այնքան հեռավոր ազգականը բարուց ու չարից անդին գործող Նիցշեի «գերմարդն» էր, ով, սակայն, ըստ ամենայնի, պետք է վերածնվեր մարդու անհատականությունն արտահայտող մարմնականությունը սուբյեկտիվ ուժով լցնելու միջոցով, մինչդեռ հետարդիականության մեր աշխարհում մարմնականությունն ու մենթալությունը ասես տեղերը փոխել են. մարմինը դարձել է «ընթեռնելի» բովանդակության ներքին, իսկ մտածելակերպը (մենթալությունը)՝ արտաքին կողմը:

Բայց ամբողջ հարցն այն է, որ ժամանակակից մշակութային տարածության մեջ մարդկային կեցության մոդուսի նախադրյալներ հանդիսացող ներքին ակտիվության ու ազատության որակների իմաստափոխման արդյունքում մարդն աստիճանաբար կեցությունը իրենով անելու և իրեն ենթարկելու (տիրելու) հավակնություններ է դրսևորում և ջանում է դասական սոցիալականության կեղծանմանակը հանդիսացող մեկ այլ կեցության մեջ զարգացման նոր հորիզոններ բացել: Կարող ենք ասել, որ մարդը ինչ-որ իմաստով վերածվել է իրեն թշնամի գործակալի, քանի որ տեխնածին այս նոր գոյաբանական նախագծում նա ևս վերածվում է մի տեխնածին կազմավորման, որի կյանքն ասես սխիվում է նպատակառացիոնալ և հոգեզուրկ գործունեության մեջ՝ ձերբազատված ամեն կարգի **«հուզական ստրկությունից»:**

Հարկ է նկատել, որ դասական սոցիալականության շրջանակներում մարդն աշխարհը ընկալում էր որպես որոշակի կանոններով և օրենքներով առաջնորդվող մի ամբողջական համակարգ, որտեղ նա տիրապետող արժեքների ու չափանիշների համատեքստում կարող էր կազմակերպել ու կանոնակարգել սեփական կյանքն ու ներաշխարհը: Այդ համակարգում նա սոցիալական, բարոյական մարդ էր ոչ թե այն առումով, որ նրա պատկերացումներն ու վարքը մշտապես անբասիր էին ու առաքինի, այլ այն առումով, որ նա միշտ

գիտակցում էր իրենից դուրս գտնվող և ընդհանուր կարգից բխող պարտավորությունները: Մինչդեռ անսահման գայթակղություններով առլեցուն հետադիականության մեր աշխարհում, որտեղ շուկան և պահանջարկը վաղուց արդեն կյանքի կազմակերպման ու կանոնակարգման օրենսդիր կարգավիճակ ունեն, ապակենսաբանական հնարավորություններով լիցքավորված և սուբյեկտից հաճախորդի վերածված մարդու կենսական ուժերն այլևս ընկալվում են որպես առավելագույն շահույթ ենթադրող ներդրում: Պատահական չէ, որ ժամանակակից առևտրի կենտրոններն ասես վերածվել են մեր ժամանակների ոգին մարմնավորող նորագույն տաճարների, որտեղ մարդ-հաճախորդը սպառողական շահերը բավարարող «նվիրաբերություններ» է կատարում: Մարդկային մրջնանոցը, կասեր Ա. Մենտ-Էքզյուպերին, թեև նախկինի համեմատ ավելի է հարստացել ու ավելի շատ բարիքների է տնօրինում, բայց նրան տակավին մի էական բան պակասում է. նա գնալով ավելի քիչ է իրեն մարդ զգում⁶:

Այնպիսի տպավորություն է, որ աշխարհն ասես նորից վերադարձել է իր «հեթանոսական» մանկությանը և նոր կուռքեր է հորինում, որոնք, սակայն, ոչ թե անիմանալի ու անհաղթահարելի բնական ուժերի հանդեպ վախից ու ակնածանքից են ծնվում, այլ ձեռակերտ են և մարմնավորում են գիտության ու տեխնիկայի «աստվածային» հնարավորությունները: Հաշվի առնելով այս իրողությունը՝ որոշ հեղինակներ ենթադրում են, որ մարդկությունը հայտնվել է մի աշխարհում, որը ոչ թե այլևս փիլիսոփայական իմաստով է գուժում «պատմության ավարտը», այլ հենց բառացիորեն, և այդ ավարտը վրա կհասնի ոչ թե քաղաքակրթական բախումների, այլ մշակույթի «հոգու մահվան» պատճառով, քանի որ արդի քաղաքակրթությունը այդ «նոր հեթանոսներին» ներարկել է ժամանակակից առաջընթացի ուժն ու ամբարտավանությունը, բայց մոռացել է ոգու մասին՝ նրանց ընդամենը դիտարկելով որպես տեխնոմշակութային կազմավորումներ⁷: Ի դեպ, մարդու հետկենսաբանական ապագայի այս մեկնարկը տրվեց այն ժամանակ, երբ «Աստծո մահն» ավետող նոր ժամանակների քաղաքակրթական ոգին սաղմնավորեց և ապա կենսագործունեության ասպարեզ հանեց ինքն իրեն հաղթահարող գերմարդու այն տեսակին, ով երկրային դրախտի ու երկնային հավերժության ակնկալիքներ ունի ոչ թե գերբնական ուժերից, այլ ամենակարող բանականության կամքից ու գիտական նվաճումների շնորհիվ տեխնիկապես բարենորոգված մարմնից: Այս առումով կարող ենք ասել, որ մարդու այդ տեսակը այլևս մարմնական եզակիություն չէ, քանի որ գենետիկայի մակարդակում ձևափոխված և մեր ժամանակների գերմարդուն ներկայացնող կենսաբանական ու տեխնիկական օրգանների այդ խառնուրդը (կիբորգ) այլևս չի արտահայտում բնական մարդու էությունը (սամոստ) և վերածվում է տեխնիկապես փոխարինելի կազմավորման կամ

⁶ Տե՛ս **Сент-Экзюпери А.** Военные записки. 1939-1944. М., 1986, էջ 47:

⁷ Տե՛ս **Федотов Г. П.** Судьба и грехи России. Избранные статьи по философии русской истории и культуры. СПб., 1997, т. 1, էջ 68:

«բաժանելի անհատի»⁸: Այն, որ գիտության ու տեխնիկայի զարգացման շնորհիվ մարդը կարող է մարմնի ինչ-ինչ վնասված մասեր փոխարինել նույն գործառույթը կատարող տեխնիկապես փոխարինելի սարքերով և հաղթահարել կյանքի որակի վրա մարմնական «խափանումների» հարուցած բարդությունները, ապրելու հորիզոնը ընդլայնելու իմաստով ինքնին հեռանկարային նվաճում է: Բայց ամբողջ հարցն այն է, որ մարդու բնական ու սոցիալական կարգավիճակների միջև հսկայական խզվածություն կա, և մարդու երկփեղկված էությունը բնութագրող այդ երկու հիմունքների հաշտեցման հնարավոր միջնորդի դերում կարող է հանդես գալ մարդկային մարմնականությանը բնորոշ ապրելու բնագործ կամ, պատկերավոր ասած, ինքնապահպանման բնագործ օժտված մարդկային մարմնի «կենսաբանական բանականությանը»:

Եթե այդպես է, ապա հարց է ծագում՝ մարդկային մարմնի տեխնիկական համարժեքներն արդյո՞ք օժտված են ինքնապահպանման բնագործ և արդյո՞ք կարող են արգելափակել կենսաբանականի և սոցիալականի վերջնական խզմանը ձգտող գերմարդու տեխնածին հավակնությունները: Եթե ոչ, ապա Ֆուկոյի նման մենք էլ պետք է փաստենք, որ պատմական իմաստով «սոցիալական մարդը» ոչ այնքան հեռու անցյալի արարվածք է, և նույնքան հնարավոր է, որ նա մի օր կարող է այնպես անհետանալ, ինչպես ավամերձ ավազի վրա խզրզված դեմքը⁹:

Ինչպես տեսնում ենք, մարդու կենսաբանության տեխնոմշակութային ընտելացման խնդիրն ունի ինչպես մարդաբանական, այնպես էլ մշակութային ենթատեքստ, քանի որ նրա կենսաբանական կողմի «վերանորոգման» արդյունքում հիմնովին փոխվում են մարմնի կենսաբանական ու սոցիոմշակութային հիմունքները: Խնդիրն այն է, որ եթե սոցիալականության դասական ըմբռնման շրջանակներում մշակույթը դիտարկվում էր որպես բնությանը հարմարվելու փոխհատուցող արհեստական միջավայր, ապա հետարդիականության մեր ժամանակներում այն աստիճանաբար վերածվում է հպատակեցման գործիքի: Ավելին, եթե նախապես մարդու մշակութային «ընտելացումը» ընթանում էր հոգևոր մակարդակում, առանց միջամտելու նրա կենսաբանական բնույթի վրա, ապա մեր օրերում մարդու մարմնական տարածությունը վերածվել է տեխնոմշակութային ներխուժումների հրապարակի, որտեղ մասնավորապես փորձարկվում են անմահության զանազան դեղամիջոցների հնարավորությունները: Մարդն ասես հայտնվել է գիտափորձնական լաբորատորիայում, և կյանքի հավերժության երազանքն այլևս ոչ թե մետաֆիզիկայի, կրոնի ու առասպելների ոլորտին առնչվող մտահայեցողական խնդիր է, այլ տեխնոմշակութային գերմարդուն արժանի իրատեսական առաջնահերթություն¹⁰: Ընդ որում, այս դեպքում խոսքը ոչ թե մարմնի ֆիզիկական մահից հետո մարդու

⁸ Տե՛ս Գуревич П.С. Феномен деантропологизации человека // Вопросы философии, 2009, № 3, էջ 24:

⁹ Տե՛ս Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. М., 1977, էջ 18:

¹⁰ Տե՛ս Вишев И. В. На пути к практическому бессмертию. М., 2002, էջ 126:

հոգևոր անմահության մասին է, ինչպես խոստանում է կրոնը, այլ հենց մարմնական անմահության մասին է, անմահություն է ոչ թե «այնտեղ ու հետո», այլ «այստեղ ու հիմա». հանգամանք, ինչը հիմնովին փոխում է կյանքի ավանդական ըմբռնումը: Ավելին, այս դեպքում հարց է ծագում, թե ինչպես հարաբերակցել «կիրեռնետիկական անմահությունը» «հոգու անմահության» գաղափարի հետ, եթե հաշվի առնենք նաև, որ ֆիզիկական անմահության հասած մարդը զուրկ է կյանքի իմաստից և մարդկային այնպիսի որակներից, ինչպիսիք են հույսը, սերը, տառապանքը, հոգսը և այլն:

Եթե հաշվի առնենք, որ մահկանացու լինելը մարդկային կեցության կարևոր գոյաբանական բնութագրերից է, ապա, հավանաբար, կարելի է հասկանալ այն հեղինակների մտահոգության շարժառիթները, ովքեր «կիրեռնետիկական անմահության» գաղափարը դիտարկում են որպես մարդու հանդեպ «տեսական ցեղասպանություն»¹¹, քանի որ կեցության ամեն մի ձև որոշակի հատկանիշների հավաքածու է, և այն խախտելու դեպքում մենք արդեն գործ կունենանք այլ կեցության հետ: Թերևս այդպես է, քանի որ գոյություն ունեն որոշակի բնական սահմաններ, որոնք մարդը չի կարող անցնել չվտանգելով իր մարդկային էությունը: Մյուս կողմից, սակայն, մահկանացու լինելը մարդկային գոյության գոյաբանական սահմանափակության էմպիրիկ դրսևորումներից է, և մարդու անդրանցական էության մեջ արդեն իսկ ներդրված է ամեն կարգի սահմանների ու սահմանափակումների հաղթահարման ներունակությունը, ինչից զրկվելու դեպքում նա կարող է կրկին վերադառնալ իր ապաստոցիալական, կենդանական ակունքներին: «Տեսական ցեղասպանության» մտահոգությունը փարատելու կամ հաստատելու համար հավանաբար պետք է պարզել ու հասկանալ՝ արդյո՞ք մարմինը տեխնիկական սարքերով համալրված, մարմնի «ծերացած» օրգանները արհեստական համարժեքներով փոխարինած և այդ կերպ «կիրեռնետիկական անմահության» հասած կամ, պատկերավոր ասած, **ապակենսաբանականացված մարդը** իրոք կգրկվի գոյաբանական հիմունքներից: Նաև պետք է հասկանալ՝ արդյո՞ք կիրեռնետիկական անմահության հասնելու բոլոր տարբերակներում մարդու ապակենսաբանականացումն ու ապագոյաբանականացումը համարժեք նույնականություններ են: Խնդիրն այն է, որ, օրինակ, մարդու տեխնոլոգիական անմահության իրագործման կիրեռնետիկական վարկածի համաձայն՝ մարդկային մարմնի «ծերացած» օրգանները կարելի է փոխարինել արհեստական համարժեքներով, ինչից բոլորովին էլ չի հետևում, թե ապակենսաբանականացված մարդը նաև ապագոյաբանականացված մարդ է: Բայց գոյություն ունի նաև ֆիզիկական անմահության հասնելու մեկ այլ վարկած, ըստ որի ենթադրվում է, որ մարդկային գիտակցությունը կարելի է թվայնացնել և տեղափոխել վիրտուալ աշխարհ,

¹¹ См. у Кутырев В. А. *Философия трансгуманизма*. Нижний Новгород, 2010, էջ 9:

որտեղ նրա գոյությունը կարող է վտանգել միայն վիրտուալ աշխարհի գործառությունն ապահովող սերվերների հոսանքազրկումը: Այս դեպքում արդեն կարելի է համաձայնել այն հեղինակների հետ, ովքեր կարծում են, որ այդպիսի ապակենսաբանականացման արդյունքում մարդը կարող է զրկվել նաև գոյաբանական հիմունքներից¹², քանի որ բնության սկսած էվոյուցիան շարունակող տեխնիկան ավելի կատարյալ մարդկանց համար կստեղծի ապագոյաբանական ու վիրտուալ մի կատարյալ աշխարհ, որտեղ երբեմնի կենսաբանական հիմունքներ ունեցող մարդը կհասնի մի վիճակի, երբ վերջնականապես կհրաժարվի իր մարմնից և կապրի համակարգչային ցանցերում ոչ թե այլևս որպես սոցիալական էակ, այլ որպես տեղեկատվական կառուցվածք: Եվ այնժամ՝ դասական սոցիալականությանը ներքնորեն բնորոշ բարոյական համատեքստի նման այլակերպումների արդյունքում մարդու կյանքի պատմությունը կլինի ոչ թե այն մասին, թե նա ինչու և ինչպես է մահանում ներսից, այլ այն մասին, թե ինչու և ինչպես է մահանում դրսից¹³, և թե ինչու և ինչպես իր իսկ կամքով հրաժարվեց սոցիալական գոյաբանության նախագծից ու կիրեռնետիկական անմահության հասնելու ճանապարհին դարձավ սոսկ ապակենսաբանական միավոր մի աշխարհում, որը նաև զուրկ է հոգևոր և բարոյական հիմունքներից:

Հայտնի իրողություն է, որ մարդու բնական հիմունքներից մեկը իռացիոնալությունն է, այսպես կոչված՝ «դիոնիսյան ազդակը», որի դերն ու ակտիվությունը հետարդիականության մեր աշխարհում չենք կարող անտեսել հենց միայն այն պատճառով, որ աշխարհն այլևս հստակ սահմանված միատարր և միասեռ սոցիալականություն չէ և այլևս չունի սրբազան կարգին ենթակա կանխորոշված ընթացք: Նրանում «դիոնիսյան ազդակից» սնվող էներգիան պարզապես կազմալուծում է սոցիալականի գործառության բնականոն ընթացքը, ինչի արդյունքում բուն իրականությանը զուգահեռ ձևավորվում ու գործում է կեղծանմանակումների մեկ այլ իրականություն, որտեղ գոյության կենտրոնական դեմքը ոչ թե «այստեղ ու հիմա» ապրող գոյաբանական, հոգևոր ու բարոյական սպառնալիքներին (մահ, ճակատագիր, հոգս, մեղք և այլն) դիմակայող երբեմնի կենսաբանական մարդն է, այլ «այնտեղ ու հետո» ապրող կիրորգի հավակնություններ ունեցող մարդու այն նոր տեսակը, ով հրաժարվել է մարդկային և կեցութենականի էկզիստենցիալ միասնությունից և ոչ միայն **ներքնապես է դատարկվել** ու դարձել ապակենսաբանական հորինվածք, այլև **կեցութենական իմաստով**, քանի որ վերածվել է **«անմարդաբնակ»**՝ մարդկային էկզիստենցիալ հոգսերից, պահանջումներից, մարմնական թերություններից ու հիվանդություններից ձերբազատված սուբյեկտի:

¹² Տե՛ս **Федюлина Е. В.** Идея технологического бессмертия человек а в философии постгуманизма // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Философия, № 4 (38), 2020, էջ 85:

¹³ Տե՛ս **Морено Я.** Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе. М., 2004, էջ 320:

Մարդկանց սոցիոմշակութային ընդհանրական ինքնության համատեքստը տվյալ սոցիալական կենսաշխարհին բնորոշ համակեցություն կազմակերպող այն մշակույթն է, որի շրջանակներում մարդիկ ոչ միայն անձնական նպատակներով ու խնդիրներով ծանրաբեռնված եզակիություններ են, այլև միմյանց կեցությանը մասնակից ընդհանրություն¹⁴։ Բայց, ինչպես իրավացիորեն նկատում է Չ. Բաումանը, հետարդիական իրողություններում թվային սիմուլյացիաները ստեղծել ու ստեղծում են փոխգործակցության այնպիսի նոր ձևաչափեր ու սոցիալական հստակ պատկանելություն չենթադրող կապերի սինթետիկ նոր տարբերակներ, որոնք իրենց «ապասոցիալական չեզոքությամբ» արմատապես տարբերվում են մարդկային համակեցության նախկին ձևերից։ Նախկինում մարդկանցով չբնակեցված այդ նոր աշխարհը դեռևս լիովին ապրված ու իմաստավորված չէ, քանի որ այստեղ անցյալի մշակույթը կյանքի ու համակեցության կազմակերպման համար այնքան էլ պիտանի չէ¹⁵, և պարզ չէ նաև, թե արդյոք կարող ենք նախկինի նման այն մեր տունը համարել, որտեղ մեզ բոլորը ճանաչում էին ու սիրում, և որտեղ մենք պաշտպանված էինք ու մշտապես սպասված։ Խոստովանենք, որ այս և նմանատիպ բազմաթիվ հարցեր ու տարակուսանքներ միանշանակ պատասխաններ չունեն, որովհետև էկզիստենցիալ մարդու մեր պատկերացումներով ու արժեքներով դժվար է չափել ու գնահատել այդ ամենից ձերբազատված մեկ այլ, ոչ էկզիստենցիալ ու ապակենսաբանականացված մարդու արարքը, որի մարմինը ոչ թե հիվանդանում, այլ ընդամենը վթարվում է, և որին ոչ թե բուժում են հիվանդանոցներում, այլ վերանորոգում տեխնիկական սպասարկման կայաններում։ Այս առումով պարզապես փաստենք, որ իրականում այնքան սարսափելի չէ այն մահը, երբ մեռնողը մարդն է, որքան այն անմահությունը, երբ ապրողն այլևս մարդը չէ։

Ի դեպ, տեխնիկական սարքավորումներով մարմինը վերանորոգած և կենսաբանական պակասությունները հաղթահարած մարդուն Չ. Ֆրոյդն անվանում էր «աստված հենակների վրա», պրոթեզավորված մի անհասկանալի խառնուրդ¹⁶, ով կյանքի իմաստի կորստի գնով փորձում է հասնել հավերժության։ Խնդիրն այն է, որ թեև կյանքը մարդու տնօրինմանը տրված կեցության սահմանափակ ռեսուրս է, ինչին, բնականաբար, մարդը չի կարող համակերպվել, բայց կարևոր է հասկանալ, որ կյանքի արժեքն ու ապրվածի իմաստը մահով է չափվում, և հենց մահկանացու լինելու հանգամանքն է դիմավորում ու անձնավորում կյանքը՝ մարդու ապրումների ու տառապանքների ստորոգյալ դարձնելով բոլոր այն էկզիստենցիալ ապրումները, որոնք այնքան լարված ու գրավիչ են դարձնում աշխարհում մարդու գոյության դրաման¹⁷, առավել ևս,

¹⁴ Տե՛ս **Бергер П., Лукман Т.** Социальное конструирование реальности. М., 1995, էջ 212:

¹⁵ Տե՛ս **Бауман З.** Индивидуализированное общество. М., 2002, էջ 316:

¹⁶ Տե՛ս **Фрейд З.** Вопросы общества. Происхождение религии. М., 2008, էջ 222:

¹⁷ Տե՛ս **Է. Ա. Հարությունյան**, Մարդկային կեցության այլակերպումները, Եր., 2018, էջ 50:

որ միայն մահկանացու լինելու պարագայում մարդը կարող է ունենալ անդրանցական նպատակներ ու ձգտումներ: Ինչպես ասում են, մահկանացու լինելը բնության դրվածքով կանխորոշված մարդու երկրային ճակատագիրն է, և, իբրև բնության մի մասնիկ, նա չի կարող հակադրվել նրան ու լինել ավելին, քան ամբողջն է: Անհրաժեշտ է անցնել մահվան միջով, կասեր Դերիդան, որպեսզի նրա էմպիրիկ մերժությունը վերածվի գոյաբանական հեռավորության: Մահվան էմպիրիկ մերժությունը գոյաբանական հեռավորության վերածելու և անգամ հոգևոր անմահության հասնելու հնարավորությունը քրիստոնեական պատկերացումներում բարոյական դժվարին փորձություններով անցնող մարդուն տրված **պայմանական շնորհ է**, քանի որ Աստծո նմանությամբ ու պատկերով ստեղծված նախադրյալին հավելվում է ինքնաձազանդման, բարոյական դժվարին փորձություններով անցնելու և իր վերակերպարանավորմանն անձամբ մասնակցելու պայմանը: Այլ կերպ ասած՝ անմահությունը մարդուն տրված գոյաբանական հնարավորություն է, ինչի հավանականությունը ոչ կարելի է հաստատել, ոչ էլ՝ հերքել: Հավատի հարց է, և ինչպես Բորիսեն է ասում՝ կրոնի համար մեռնելն ավելի հեշտ է, քան այն կատարելապես ապրելը¹⁸: Մի բան պարզ է, սակայն, որ եթե նախորդ դարաշրջաններում երկրային անմահության խնդիրը գլխավորապես դիտարկվում էր որպես հոգևոր մշակույթի համատեքստում կենսաբանական հատկանիշներով օժտված մարդու բնական ինքնավիճակային հնարավոր հետևանք, ապա «կիրեռնետիկական անմահության» ժամանակակից ուտոպիստական նախագծերում խոսքը ոչ թե դասական իմաստով բնական մարդու մասին է, այլ ապակենսաբանականացվող մեխանիկական մի կազմավորման (հետմարդու), ով ցանկանում է ոչ թե անդրանցական, այլ հենց երկրային կյանքում, առանց բարոյական փորձությունների ենթարկվելու, հասնել ոչ թե հոգևոր, այլ մարմնական անմահության, և ով ոչ թե Աստծո, այլ հենց գիտական ու տեխնոլոգիական միջամտության շնորհիվ ցանկանում է այնպես փոխել իր մարմինն ու գիտակցությունը, որ մարմինը մնա ֆիզիկական, իսկ գիտակցությունը վիրտուալ աշխարհում:

Մեզ մտահոգող որևէ բան մեր ապագա ուրախության կամ դժբախտության գաղտնի սկիզբն է, որովհետև ապագան ոչ միայն կարող է լինել պատասխանատվություն ենթադրող նախագիծ, այլև ընդհանուր պատրանք կամ համախոհ մարդկանց համատեղ հայուցինացիա¹⁹: Այս առումով հիմա դժվար է ասել, թե մարդակենտրոն գոյաբանության մայրամուտն ավետող «առցանց մարդու» այդ նորակազմությանը ինչ ճակատագիր է սպասվում:

¹⁸ Տե՛ս **Ի. Լ. Բորիսեն**, Երկու արքաներն ու երկու լաբիրինթոսները, Եր., 1992, էջ 165:

¹⁹ Տե՛ս **Braidotti R.** The Posthuman. Cambridge, UK: Polity Press, 2013, էջ 185:

ОВСАННА НАГАПЕТЯН – *Закат антропоцентрической онтологии: постбиологический человек* . – В результате непропорционального развития творческих способностей человека и духовно-нравственного прогресса человечества нравственный контекст современной человеческой жизни начал изнашиваться и ссыхаться, как «шагреновая кожа». Проблема в том, что наука и новейшие технологические достижения эпохи постмодерна не только принципиально изменили и меняют некогда объективные основы онтологического порядка, но и сущность, природу человека, не только его тело, но и его нравственные представления, духовный внутренний мир в целом. Этот новый тип человека больше не является телесной единичностью, поскольку эта смесь биологических и технических органов (киборг), модифицированная на генетическом уровне и представляющая собой сверхчеловека нашего времени, больше не выражает сущность естественного человека (самость) и превращается в технически заменяемое образование.

Более того, в нашем потребительском мире, нацеленном на удовлетворение ненасытных материальных потребностей, человек больше ценится и осмысливается с точки зрения «эффективности» в содействии экономическому процветанию. Неоспоримая и тревожная реальность, которая требует нового понимания процесса и последствий трансформации констант (социальности, морали, смысла жизни, совершенства, человечности), воплощающих структуру духовного контекста социальной онтологии человека.

Ключевые слова: *дебиологизация, техногенное бытие, «смерть социального», сверхчеловек, кибернетическое бессмертие, трансгуманизм, постчеловек.*

OVSANNA NAHAPETYAN – *The Sunset of Anthropocentric Ontology: Post-Biological Man* . – As a result of the disproportionate development of human creative abilities and the spiritual and moral progress of humanity, the moral context of modern human life has begun to wear out and shrink like “shag leather”. The problem is that the science and the latest technological achievements of the era of postmodernity have not only fundamentally changed (and are changing) the objective foundations of the once ontological order of human life, but also the essence and nature of the human being, both in his body and moral perceptions, and spiritual inner world in general. This new type of man is no longer a bodily singularity, since this mixture of biological and technical organs (cyborg), modified at the genetic level and representing the superman of our time, no longer expresses the essence of the natural man (the self) and is transformed into a technically replaceable formation.

Moreover, in our consumer world that is aimed at satisfying insatiable material needs, men, henceforth, are valued from the perspective of “efficiency” in contributing to economic prosperity. This is an undeniably worrying reality, which requires a new understanding of the process and consequences of the transformations of the constants (sociality, morality, the meaning of life, perfection, humanity) that embody the structure of the spiritual context of human social ontology.

Key words: *debiologicalization, technogenic existence, “death of the social”, superman, cybernetic immortality, transhumanism, posthuman.*

Գրականության ցանկ

- Բորիսեն Խ. Լ., Երկու արքաներն ու երկու լաբիրինթոսները: Երևան, «Ապոլոն», 1992
 Հարությունյան Էդ. Ա., Մարդկային կեցության այլակերպումները: Երևան, ԵՊՀ, 2018
 Бауман З., Индивидуализированное общество. Москва, «Логос», 2005
 Бергер П., Лукман Т., Социальное конструирование реальности. Москва, «Медиум», 1995
 Вишев И. В., На пути к практическому бессмертию. Москва, МЗ-Пресс, 2002
 Гуревич П. С., Феномен деантропологизации человека // Вопросы философии, 2009, № 3

- Делез Ж.**, Тысяча плато: Капитализм и шизофрения. Москва, «Астрель», 2010
- Дубровский Д. И.**, Человек и компьютер: новая реальность // **Дубровский Д. И.** Сознание, мозг, искусственный интеллект: Сб. статей. Москва, Стратегия-Центр, 2007
- Кожев А.**, Диалектика Реального и феноменологический метод у Гегеля. В кн. Идея смерти в философии Гегеля. Москва, «Логос», 1998
- Кутырев В. А.**, Философия трансгуманизма. Нижний Новгород, Нижегородский университет, 2010
- Морено Я.**, Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе. Москва, Академ. Проект, 2004
- Сент-Экзюпери А.**, Военные записки. 1939-1944. Москва, Прогресс, 1986
- Федотов Г. П.**, Судьба и грехи России. Избранные статьи по философии русской истории и культуры. СПб., София, 1997, т. 1
- Федюлина Е. В.**, Идея технологического бессмертия человек а в философии постгуманизма // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Философия, № 4 (38), 2020
- Фрейд З.**, Вопросы общества. Происхождение религии. Москва, «ООО Фирма СТД», 2008
- Фуко М.**, Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. Москва, «Прогресс», 1977
- Braidotti R.**, The Posthuman. Cambridge, UK: Polity Press, 2013
- Jünger, F. G.**, Die Perfektion der Technik. Maschine und Eigentum. Frankfurt am Main, 1949
- Julian Huxley.** In New Bottles for New Wine. London, 1957